

CREȘTERE ECONOMICĂ

Promovarea clusterelor industriale inovatoare, componentă a strategiilor de creștere a competitivității pe piețele globale

Sarmiza PENCEA

Institutul de Economie Mondială, București

Abstract

Irrespective of their size, companies seem to be more efficient when they compete with one another, and more creative when they co-operate. This explains the birth of a “new” economic structure, *the cluster*, where similar or vertically-linked companies, universities, research labs and other private or public institutions geographically stick together. By clustering they get economies of scale, cut costs, make better use of resources, exchange information and experience, improve quality, innovation, skills, productivity. This paper shows why clusters can raise competitiveness and how they should be fostered by industrial policy interventions.

Keywords: *clusters, business networks, industrial policy, competitiveness.*

JEL classification: O14, O32, F02, L16.

1. Clustere și rețele de firme inovatoare

Inovația este un determinant esențial al competitivității de firmă atât în cazul industriilor bazate pe tehnologii de vârf, cât și al celor tradiționale. În condițiile create de accelerarea proceselor globalizatoare, caracterizate de intensificarea fără precedent a concurenței și de accelerarea ritmului schimbării tehnologice, cele mai multe întreprinderi mici și mijlocii (IMM) vor putea să supraviețuiască, să se dezvolte și să genereze noi locuri de muncă numai datorită capacității de a

plasa inovația în centrul strategiei lor de afaceri. Aceste firme mici și inovatoare, în special cele tinere, pot juca un rol de prim rang în asigurarea vitalității sistemelor naționale și regionale de inovare, în consolidarea potențialului de creștere economică și de ridicare a nivelului performanței industriale.

Admițând realitatea celor de mai sus și având în vedere faptul că, pe de o parte, încă multe dintre întreprinderile tinere nu și-au dezvoltat o cultură a inovării, nici în țările puternic industrializate și cu atât mai puțin în cele în curs de dezvoltare, iar, pe de altă parte, investițiile în această

sferă întâmpină numeroase obstacole și riscuri, piețele fiind puternic marcate de eșecuri, devine evidentă și perfect justificată necesitatea intervenției guvernamentale prin politici active de încurajare și susținere a acestei categorii de companii. Statul și sectorul privat sunt chemate să colaboreze în promovarea inovației într-un parteneriat care se comportă ca un adevărat “ciclu simbiotic”, în care cel dintâi partener finanțează cercetarea, educația și pregătirea profesională, iar cel de al doilea creează oportunitățile pentru ca ideile, cunoașterea și abilitățile dobândite să poată fi transformate în produse (Mundie, 2004).

Cercetările empirice relevă faptul că firmele, indiferent de dimensiunea lor, sunt mai inovative atunci când stabilesc între ele diverse formule de colaborare, pentru că pe această cale ele reușesc să depășească unele dintre eșecurile pieței (OECD, 2001a). Pe de altă parte, colaborarea între firme poate fi ea însăși o sursă de imperfecțiuni ale pieței și, de aceea, promovarea ei prin politici nu este considerată recomandabilă decât în urma evaluării atente a raționalității ei economice.

În ultimii ani, concentrările geografice de întreprinderi pentru definierea cărora s-a încetățenit deja termenul de *cluster* (cu înțelesul de ciorchine, eventual constelație de entități economice, în primul rând companii, legate pe verticală și orizontală prin relații profesionale) au captat tot mai mult atenția guvernelor datorită potențialului lor de a valorifica economiile de aglomerare.

Constituirea aglomerațiilor de firme, a *clusterelor*, creează premisele unei diviziuni mai eficiente a muncii între entitățile economice implicate, oferind posibilitatea realizării economiilor de scară la nivelul companiei individuale (OECD, 2004) și a obținerii efectelor de rețea,

materializate în reducerea costurilor de producție. De asemenea, ele facilitează fluxurile formale și informale de idei și informații ce stau la temelia inovației și creează cadrul cooperării între furnizori și firmele care realizează produsul finit, în ceea ce privește reducerea unor costuri, modernizarea, diversificarea și creșterea calității producției.

Clusterul generează o piață lărgită, cu cerere relativ omogenă, care atrage subfurnizorii, iar implantarea acestora în *cluster* creează o nouă sursă de diminuare a costurilor. În plus, proximitatea permite rezolvarea unor situații de criză, cum ar fi, de pildă, găsirea mai facilă, din rândul firmelor altminteri concurente, a unor subcontractanți pentru comenzi care depășesc capacitatea proprie de producție, astfel încât producătorii să poată să își păstreze clienții importanți.

Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că simpla aglomerare spațială a firmelor nu aduce automat toate aceste beneficii și nu este neapărat asociată cu obținerea avantajului competitiv. Astfel, de pildă, firmele localizate în *cluster* care au un profil complet diferit de al acestuia vor întâmpina o concurență acută pe piața forței de muncă și a altor inputuri, fiind, în principiu, defavorizate de această localizare.

Este important, totodată, să se facă distincția între *cluster* (*enterprise clusters*) și rețele de afaceri (*business networks*), deoarece nu de puține ori cele două fenomene sunt tratate drept identice deși nu sunt. În esență, *cluster*ele sunt rezultatul acțiunii forțelor pieței și implică adesea o concurență acută între firmele componente, în paralel cu relații de colaborare a acestora pe anumite segmente de activități sau funcții. În contrast cu *clusterul*, rețelele de afaceri sunt rezultatul acordului de colaborare dintre firmele

participante, adesea formalizat prin documente și întemeiat pe reguli clare de comportament.

Iată, care ar fi, potrivit OECD, principalele deosebiri dintre *cluster* și rețelele de afaceri (OECD, 2004).

- Rețelele se bazează pe relații contractuale. *Cluster*ele sunt produsul dinamicii pieței. Ele se bazează pe valori sociale care contribuie la construirea încrederii și încurajează reciprocitatea.
- Rețelele presupun restricționarea participării.
- *Cluster*ele sunt deschise participării oricăror entități interesate.
- Rețelele se bazează pe cooperarea dintre firme.
- *Cluster*ele reclamă dublarea cooperării prin concurență.
- Rețelele pot sprijini firmele în abordarea unor activități complexe de producție. *Cluster*ele generează cerere pentru mai multe firme cu capacități/activități similare.
- Rețelele permit accesul la servicii specializate, la costuri scăzute.
- *Cluster*ele atrag serviciile specializate într-o regiune.
- Rețelele presupun obiective comune de afaceri pentru firmele componente. Firmele prezente într-un *cluster* împărtășesc o viziune comună, inclusiv în raport cu interesul public.
- Rețelele nu presupun prezența tuturor membrilor lor într-un amplasament anume, ele pot opera având membrii răspândiți la nivel local, național, sau internațional.

Firmele care alcătuiesc un *cluster* sunt neapărat apropiate geografic și colaborează și se influențează reciproc tocmai datorită acestei apropieri spațiale.

Deși diferite, cele două tipuri de organizare și colaborare nu se exclud ci, dimpotrivă, pe măsura dezvoltării tehnologice

și a creșterii exigențelor legate de participarea cu succes la relațiile economice interne și internaționale, ele devin într-o anumită măsură complementare, în sensul că succesul *cluster*elor se leagă tot mai mult de interconectarea membrilor lor în rețele (reciproca nefiind, însă, valabilă). Pe această cale, *cluster*ele își apropie avantajele pe care le asigură de regulă apartenența la rețele de afaceri (OECD, 2001):

- *economii de scară și de diversificare sporite;*
- *împărțirea costurilor și riscurilor între participanți.* Costurile și riscurile tot mai ridicate asociate inovării depășesc de cele mai multe ori mijloacele de care poate dispune o singură firmă, dar prin acorduri de colaborare acestea pot fi împărțite între participanți;
- *îmbunătățirea abilității de a face față complexității.* Multe dintre noutățile tehnologice foarte importante sunt deosebit de complexe și fac apel la o largă bază de cunoaștere științifică și comercială. De aceea, cooperarea în rețele a unor participanți cu diverse cunoștințe și abilități și cu experiență acumulată în medii diferite, constituie un sprijin semnificativ pentru o mai bună performanță a fiecăruia în asimilarea și stăpânirea noilor tehnologii;
- *îmbunătățirea proceselor de învățare.* Pentru a face față schimbărilor rapide ale tehnologiilor și piețelor, firmele trebuie să se poată adapta acestora cu cât mai mare ușurință. Una dintre căi este instituirea sistemelor de învățare continuă, dar colaborarea cu alte firme este o modalitate complementară foarte eficientă, care îmbunătățește substanțial procesele de învățare și contribuie la răspândirea celor mai bune practici în diferitele sfere ale activității firmelor;

- *flexibilizarea și eficientizarea managementului cunoștințelor.* Mare parte a cunoștințelor sunt tacite și specifice fiecărei firme și, ca atare, dificil de transferat prin mecanismele pieței. Rețelele facilitează schimbul a tot felul de cunoștințe în temeiul încrederii reciproce dintre parteneri;
- *îmbunătățirea vitezei de reacție.* Adesea viteza este esențială pentru valorificarea unor noi oportunități, iar interconectarea în rețele poate asigura un pachet de resurse corespunzător (care ar depăși în mod obișnuit posibilitățile unei singure firme) pentru identificarea din timp a oportunităților și formularea promptă a unor reacții de răspuns personalizate;
- *mai mult curaj în a înfrunta încercările unui mediu extrem de dinamic și a explora continuu alte posibilități de dezvoltare.*

Clusterelor inovatoare pot fi definite ca rețele de organizații interdependente: firme, instituții producătoare de cunoștințe (universități, institute de cercetare, firme furnizoare de tehnologii), instituții de legătură (de exemplu, servicii de extensie în sfera tehnologiei, camere de comerț, agenții de dezvoltare, etc.) și clienți, care sunt legate pe verticală și/sau orizontală în cadrul unor lanțuri ale valorii, cooperând în utilizarea și dezvoltarea unor bunuri publice specifice, pe baza unor infrastructuri comune (OECD, 2004). Ele sunt extrem de diferite: pot cuprinde un număr mare sau mic de firme, acestea la rândul lor pot fi de diverse dimensiuni, pot desfășura activități mai intensive sau mai puțin intensive în cunoștințe și pot aborda domenii mai largi sau mai înguste. Totodată, diferite *clusterelor* presupun grade diferite de interacțiune între entitățile componente, mergând de la simple asocieri informale,

până la cooperări multilaterale consfințite prin documente legale.

Consortiile, de exemplu, constituie o formă de colaborare comercială pe baze contractuale, stabilită între firmele dintr-un *cluster* cu scopul obținerii unor beneficii economice dintr-o anumită activitate specifică: *consortii de export* (care se ocupă de comercializarea colectivă pe piețele externe, a bunurilor produse de firmele unui *cluster*, sau ajută firmele membre să pătrundă pe o anumită piață), *consortii în sfera cercetării-dezvoltării* (care dau firmelor participante posibilitatea de a desfășura cercetări precompetitive, în domenii cu costuri și riscuri atât de mari, încât nu ar fi putut fi abordate individual), *consortii pentru aprovizionare* (care se ocupă de achiziția materiilor prime, a componentelor și accesoriilor necesare tuturor firmelor membre, în loturi mari, ce permit negocierea unor reduceri considerabile de preț) și chiar *consortii pentru obținerea de credite* în condiții mai avantajoase. Alături de rețele, dar de regulă mai mici decât acestea, consortiile constituie componente ale *clusterelor* (Ammirato ș.a., 2003).

Practica internațională pune în evidență faptul că destul de puține *clusterelor* inovative au fost create ca urmare a intervenției deliberate, prin politici publice. Majoritatea copleșitoare a acestora s-au născut ca urmare a dinamicii pieței libere, câțiva dintre factorii favorizanți cei mai importanți fiind legați de:

- *Proximitatea față de piețe*, care poate fi un element important pentru geneza unui *cluster* în pofida costului scăzut al transportului internațional. Un astfel de *cluster* s-a format de pildă în Midlands, Marea Britanie, unde, în jurul constructorilor de autovehicule, s-au concentrat un mare număr de fabricanți de componente și accesorii auto.

- *Disponibilul de forță de muncă specializată.* Clusterelor care s-au dezvoltat pornind de la acest determinant se găsesc de regulă amplasate în apropierea centrelor universitare. Un exemplu îl reprezintă *clusterelor* din Massachusetts, născute în apropierea celebrelor centre universitare și de cercetare de la Harvard și MIT.
- *Prezența furnizorilor de echipamente și inputuri.* Colaborarea strânsă a producătorilor de bunuri de capital cu utilizatorii acestora poate fi o sursă de avantaj competitiv și, ca atare, poate motiva nașterea unui *cluster* de utilizatori în jurul constructorului de echipamente.
- *Disponibilitatea anumitor resurse naturale specifice.* Un asemenea *cluster* ar putea fi cel de pe Valea Prahovei, constituit de firme de extracție și prelucrare a petrolului, constructori de utilaje specifice, școli și universități pentru calificarea personalului necesar, institute de cercetări de profil etc., ce s-au concentrat în regiune ca urmare a existenței resurselor de țiței.
- *Disponibilitatea unor infrastructuri specifice* utilizării în cadrul anumitor activități, care sunt astfel încurajate să se aglomereze zona în care există aceste infrastructuri. Astfel s-a format *clusterul* olandez specializat în servicii și produse cu specific naval din zona portului Rotterdam.
- *Costuri scăzute de tranzacție.* Dacă firmele și furnizorii lor interacționează foarte intens, așa cum se întâmplă de regulă atunci când se află unele în vecinătatea celorlalte, se creează relații care sporesc încrederea reciprocă, iar înțelegerile informale dintre ele pot căpăta o pondere mai mare, contribuind la economisirea cheltuielilor ce s-ar fi făcut cu ocazia negocierii și ur-

măririi respectării contractelor.

- *Acces îmbunătățit la informații.* Relațiile formale și informale dintre firmele aparținând aceluiași *cluster* și dintre angajații acestora permit o circulație mai rapidă a informațiilor și o răspândire mai promptă a bunelor practici cu efecte pozitive pentru toți cei implicați.

2. Promovarea clusterelor – parte a politicii de creștere a competitivității

Chiar dacă în lume există puține exemple de *clusterelor* create prin politica deliberată a statului, nu înseamnă însă că intervenția guvernamentală prin politici în domeniu nu este necesară și prezentă. Dimpotrivă, atât *clusterelor* cât și rețelele de afaceri au stârnit un interes larg sub aspectul potențialului lor de a deveni instrumente eficiente pentru promovarea avansului tehnologic și pentru creșterea competitivității.

Guvernele sunt pe deplin conștiente de faptul că apartenența la *clusterelor* și rețele inter-firme se poate reflecta în spor de productivitate, de creativitate și de performanță competitivă la nivelul membrilor. *Clusterelor* constituie totodată un mediu stimulat pentru nașterea în ritm accelerat a noi companii (*start-ups*), fie prin fondarea acestora de către foști angajați ai firmelor din *cluster* care vor să pună bazele unor afaceri autonome, fie prin desprinderea unor activități sau funcții noi, derivate din cele desfășurate în mod curent de către companiile deja existente și devenite obiectul de activitate al unor tinere firme (*spin-offs*), de regulă puternic inovatoare (cum sunt de pildă cele ce se nasc în mod constant în Silicon Valley). Rata înaltă a apariției de noi firme intere-

sează guvernele în mod deosebit, deoarece ea reflectă existența unui mediu economic dinamic, plin de vitalitate și o activitate economică efervescentă, adică un context foarte favorabil performanței și creșterii.

Dar poate că unul dintre motivele cele mai însemnate pentru care *cluster*ele și, mai ales, rețelele de firme sunt privite de către guverne ca fiind extrem de importante, constă în faptul că ele permit IMM să combine avantajele de care beneficiază în mod obișnuit firmele de mici dimensiuni cu avantajele desfășurării activității la scară mare, de o importanță majoră pentru derularea de operațiuni la nivel internațional. Liberalizarea economică și integrarea internațională a piețelor limitează posibilitatea firmelor de a rămâne mici și în același timp eficiente, iar această realitate constituie o motivație puternică pentru ca guvernele să intervină prin politici de încurajare a formării de rețele, în scopul depășirii constrângerilor derivate din activitatea firmelor la o scară prea redusă.

În fine, un rol însemnat în menținerea interesului pentru *cluster*e îl joacă, desigur, și efectele de demonstrație. Există deja numeroase *cluster*e active și eficiente care și-au câpătat un meritat renume internațional: Detroit pentru industria auto, New York, Frankfurt și Londra pentru servicii financiare, Paris și Milano pentru modă, Silicon Valley pentru tehnologii informatice și de telecomunicații, Cambridge și Oxford pentru servicii educaționale și de cercetare etc. Acestea și multe alte *cluster*e de succes răspândite în toată lumea oferă atât un exemplu tentant de urmat, cât și lecții prețioase pentru guverne în legătură cu drumul de urmat în materia politicilor de promovare.

Toate aceste considerente determină un interes aproape universal pentru iniți-

ative privind dezvoltarea *cluster*elor și măsuri concrete în această direcție în mai toate economiile, dezvoltate sau în curs de dezvoltare, prospere sau sărace, cu politici de dezvoltare economică mai înclinare către dirijism sau către *laissez-faire* (Enright, 2000 citat în OECD, 2004).

În elaborarea politicii de încurajare a dezvoltării aglomerărilor industriale de tip *cluster*, un element cheie îl reprezintă abordarea acestora pornind de la cerere și de la semnalele pieței. Această cerință impune adoptarea unui rol mai degrabă indirect și catalitic pentru guvern și o colaborare strânsă a organismelor acestuia cu sectorul privat. De asemenea, presupune flexibilitate, în sensul unei permanente readaptări la realitate pe măsură ce *cluster*ul atinge maturitatea. Guvernele se pot implica în dezvoltarea *cluster*elor de firme inovatoare în primul rând prin programe și politici locale și regionale vizând stimularea schimbului de cunoștințe, limitarea eșecurilor de piață în materie de informații, finanțare și coordonare investițională, întărirea cooperării inter-firme și a colaborării acestora cu instituțiile din sfera cunoașterii.

Analiza realității economice scoate în evidență multe similarități în ceea ce privește strategia adoptată de către guverne în raport cu dezvoltarea *cluster*elor. De cele mai multe ori, atenția se îndreaptă către furnizarea de servicii de susținere a IMM, furnizarea de informație (fie informație economică sau de afaceri generică, fie informație specializată, strict relevantă pentru firmele din *cluster*, privind piețele, tehnologiile și concurența), asigurarea infrastructurilor specifice necesare, sau a programelor de pregătire profesională specializată.

Etapele recomandabile ale derulării unor inițiative de politică guvernamentală

privind *clusterelor* și direcțiile principale în care se orientează de regulă intervențiile în această sferă ar putea fi delimitate, potrivit concluziilor extrase din practică, după cum urmează (Gwynne-Evans, 2004).

- *Bună înțelegere a industriei* care constituie substanța *clusterului*. Acest lucru presupune studii privind dimensiunea ramurii și principalele tendințe ale domeniului (volumul și structura producției, numărul și structura locurilor de muncă create, volum de vânzări, de exporturi, piețe ș.a.m.d.). De asemenea, presupune o bună cunoaștere a actorilor prezenți pe piețele implicate (piețe ale factorilor, produselor, serviciilor) prin crearea unor bogate baze electronice de date de tip *who's who*. Totodată, este necesară cunoașterea de amănunt a structurii *clusterului*, a punctelor sale slabe și tari, a golurilor din lanțurile valorii și a oportunităților create de acestea.
- *Interconectarea în rețele*. Pornind de la adevărul că la temelia unui *cluster* de succes se află rețele eficiente de afaceri, numeroase programe guvernamentale fac apel la o varietate de mijloace pentru încurajarea participării firmelor în rețele și pentru cultivarea relațiilor de încredere dintre membrii aceluiași *cluster*. De multe ori, pe lângă beneficiile scontate (enumerate anterior), interconectarea în rețele a firmelor într-un *cluster* a generat și o mai bună diviziune a muncii la nivelul unui grup de firme, a condus la restructurarea relațiilor unor companii cu furnizorii, sau a permis pur și simplu rezolvarea colectivă a unor probleme (de pildă achiziționarea în comun a unui pachet scump de informații în materie de drepturi de proprietate intelectuală, încheierea în comun a unui contract de asigurare, sau aproviziona-

rea în comun cu anumite resurse necesare tuturor, pentru a crea loturi mari și a obține reduceri de preț). De asemenea, interconectarea în rețele a condus la cooperarea firmelor membre în activități foarte diverse precum: cursuri de pregătire de specialitate; dezvoltare tehnologică; design; marketing; distribuție și export.

În plus, interconectarea firmelor în rețele înlesnește și capacitatea și performanța agențiilor guvernamentale în ceea ce privește furnizarea unor servicii către firmele mici, deoarece rețelele permit agregarea cererii pentru asemenea servicii. Spre exemplu, se constată că agențiile guvernamentale din SUA utilizează tot mai mult rețelele pentru a furniza servicii firmelor mici, întrucât aceste interconexiuni dintre firme constituie un mijloc ieftin și eficient de agregare a cererii.

Trebuie totuși arătat că dezvoltarea de rețele între firmele unui *cluster* nu este nici ea chiar o recomandare lipsită de riscuri, dat fiind faptul că, adesea, apar dificultăți majore în stabilirea unor forme de cooperare bine structurate și durabile. Un studiu recent asupra IMM britanice sugerează în acest sens că rețelele interfirme dezvoltate în același sub-sector au adus puține beneficii, doar în privința creării și operării lanțurilor de aprovizionare obținându-se relații de cooperare semnificative și eficiente (Robson și Bennett, 2000 citați în OCDE, 2004).

- *Dezvoltarea afacerilor*. Sub acest aspect intervențiile pot fi, evident, foarte diverse: incubatoare de afaceri, asigurarea accesului la finanțări, facilitarea parteneriatelor, a exportului sunt doar câteva dintre acestea.
- *Susținerea activității de inovare prin*: înlesnirea accesului la granturi pentru

cercetare-dezvoltare, asigurarea protecției drepturilor de proprietate intelectuală, măsuri care să permită corelarea surselor de noi idei cu sursele de finanțare și servicii, organizarea de evenimente etc.

- *Programe vizând ameliorarea productivității*, orientate spre: înlesnirea transferurilor de tehnologie, susținerea modernizării firmelor și a relațiilor dintre ele, încurajarea introducerii sistemelor de promovare a calității și productivității, intervenții pe parcursul lanțului valorii, cluburi de *benchmarking* etc.
- *Pregătire profesională și dezvoltarea abilităților*.
- *Marketing și promovare*.
- *Construcția unor instituții de sprijin*.
- *Sprijin în rezolvarea blocajelor pe care le întâmpină industria* legat de: mediul de afaceri, transport, logistică, benzi de frecvență, acces la finanțare, la tehnologie sau la personal specializat, bariere non-tarifare în comerțul internațional și altele asemenea.

Pentru a putea fi eficiente, strategiile ce au în vedere dezvoltarea *clusterelor* trebuie să se întemeieze pe o viziune limpede, construită în cadrul colaborării statului cu sectorul privat, care să pornească de la evaluarea exactă a condițiilor inițiale, să reflecte interesele și problemele membrilor și să fie agreată de către aceștia. Aceste strategii trebuie să asigure un dialog continuu și activ între industrie și guvern, astfel încât măsurile și programele adoptate să corespundă cât mai bine exigențelor semnalate de piață, facilitând și susținând procesele ei firești, fără a produce distorsiuni.

Este preferabil ca intervențiile publice vizând *clusterelor* să își propună să catalizeze inițiativele locale, punând în contact actorii, acordând stimulente și furnizând infrastructurile necesare. Politica guver-

nementală nu trebuie să-și asume crearea de *cluster* pe teren gol, ci susținerea celor deja existente sau emergente, care au deja testul pieței. Programele care ar urmări crearea unor aglomerări complet noi în ramuri industriale selectate s-ar suprapune vechilor politici de dezvoltare industrială, suportând aceleași costuri și riscuri mari și având un mare potențial de a conduce chiar spre concurență distructivă, în cazul în care în mai multe regiuni s-ar merge pe promovarea acelorași industrii.

Din acest punct de vedere, nu este vorba nici pe departe de un fals pericol, căci începe să devină destul de întâlnită situația în care programele de dezvoltare a *clusterelor* se axează pe promovarea a mereu acelorași câtorva subsectoare, considerate a avea perspective mai bune de creștere (*sunrise industries*). O asemenea situație se conturează spre exemplu în SUA, unde în mai multe state programele de promovare a *clusterelor* industriale au vizat aceleași câteva industrii (materiale noi, tehnologia informației, biotehnologii) și unde, din punctul de vedere al eficienței la nivel național, acest fapt reprezintă o risipă de resurse (OECD, 2004). De aceea, o politică ce se adresează firmelor deja adunate într-un *cluster* pare mai sigură și mai lipsită de riscuri, permițând să se evite crearea din fonduri publice a unei situații concurențiale păgubitoare.

Politica guvernamentală nu trebuie nici să se orienteze spre stimularea aglomerării în *cluster*, ci să vizeze mai degrabă relațiile de cooperare dintre firmele deja prezente. Principalul motiv pentru care inițiativele publice ar trebui să se abțină de la stimularea aglomerării se leagă de existența unui nivel optim, greu de stabilit, până la care aceasta poate produce efecte benefice și dincolo de care încep să prevaleze efectele adverse. În

plus, nici stimularea cooperării dintre firme nu este lipsită de restricții, guvernele având obligația de a evita să încurajeze formule de colaborare a firmelor rivale care riscă să afecteze libera concurență și să dăuneze prin aceasta spiritului inovativ și dorinței de a-și asuma riscuri.

Un alt aspect extrem de important pentru eficiență și pentru evitarea creării unor dezechilibre sau distorsiuni este cel al intervenției selective. *Este oportună selectivitatea?* Răspunsul extras din practică sugerează că selectivitatea, oricât ar fi de blamată și de repudiată de teoria economică, nu poate fi evitată în totalitate în activitatea practică a guvernelor, cel puțin atâta vreme cât resursele acestora vor rămâne insuficiente comparativ cu nevoia de intervenție. Este însă foarte important nivelul la care se operează selecția.

Astfel, în cazul în care într-o economie există mai multe *cluster*e și guvernul este nevoit să aleagă încotro să-și îndrepte atenția, eforturile și fondurile, *nu este recomandabilă selecția între cluster*e, indiferent de criteriile care ar putea fi stabilite pentru aceasta, ci selecția proiectelor avansate de firme aparținând indiferent cărui *cluster*. Inovația și progresul pot apărea oriunde, chiar în industrii stagnante sau aflate în declin, ca să nu mai vorbim de domeniile extraindustriale. Sub acest aspect, sunt de evitat abordările mioape, care urmăresc neapărat susținerea industriilor de prelucrare, de regulă din domenii de vârf, omițând să valorifice posibilitățile de modernizare tehnologică a industriilor tradiționale, sau a celor deschise în sfera serviciilor, în special intensive în cunoștințe.

În fine, orice politică guvernamentală de promovare a *cluster*elor și de maximizare a avantajelor lor potențiale va trebui să fie “personalizată” pentru a putea fi eficientă, adică va trebui să fie gândită în

contextul caracteristicilor și specificității fiecărui *cluster* și adaptată flexibil nevoilor ce derivă din acestea. Cum fiecare *cluster* este până la urmă o structură unică, inițiativele care se vor adresa fiecărui astfel de unicat nu vor putea fi altfel structurate decât într-o formulă unică.

Oricât de distinct ar fi însă specificul unui *cluster*, o politică ce vizează eficiența, mai ales îndreptată spre *cluster*e inovatoare, va include în mod inevitabil inițiative destinate *ameliorării disponibilității și accesului la resurse*, mai ales de ordin superior: personal calificat, potențial de cercetare-dezvoltare, infrastructuri fizice și intangibile, finanțări. În această direcție, nu numai inițiativele privind programele locale de pregătire profesională a forței de muncă, de finanțare a unor proiecte de cercetare sau de realizare a unor infrastructuri performante vor putea avea un rol important, ci și diferitele pârghii prin care se poate asigura valorificarea prin cooperare a resurselor regionale, naționale și internaționale. O astfel de pârghie ar putea fi susținerea participării *cluster*elor la inițiative naționale și internaționale în sfera inovației.

Nu putem încheia fără a mai face două sublinieri importante. Una privește partajarea responsabilităților și a implicării puterii publice față de un asemenea demers, iar cealaltă se referă la evaluarea rezultatelor în contextul unor așteptări raționale.

Cu privire la elaborarea și implementarea unor inițiative în sfera promovării *cluster*elor, guvernele centrale trebuie să recunoască *rolul prioritar al administrației locale*, dar să asigure finanțare și sprijin pentru programele având acest scop și pentru proiectele avansate de către *cluster*e regionale. Administrațiile locale sunt cele menite să prezinte, pe baza dialogului cu firmele membre ale *cluster*u-

lui, viziunea ce va sta la temelia întregului pachet de intervenții venit în susținerea evoluției acestuia. Ele sunt cele care vor interveni pentru a înlesni stabilirea de legături între firmele componente, vor coordona serviciile publice asigurate, vor monitoriza și evalua performanța susținând dezvoltarea celor mai bune practici, vor încuraja și susține inițiativele firmelor și le vor asigura fonduri pentru cofinanțarea de proiecte (Gwynne-Evans, 2004).

În ceea ce privește evaluarea rezultatelor obținute și elaborarea unor anticipații raționale, trebuie ținut cont de faptul că *rezultatele și efectele unor intervenții de acest tip se obțin pe termen mediu și lung*. Un program de dezvoltare a unui *cluster* regional va putea dura circa 5 ani, încă 6 până la 10 ani până când *clusterul* va pu-

tea atinge maturitatea, iar impactul său asupra economiei de ansamblu se va putea resimți abia în următorii 10-20 de ani. Cu alte cuvinte, o politică industrială axată pe măsuri intervenționiste de asemenea factură va opera cu instrumente care lucrează mai lent, care presupun numeroase procese de învățare și efecte cumulative și, ca atare, va produce rezultate sesizabile într-un orizont larg de timp. De aceea, ea reclamă, pe lângă tot ceea ce s-a menționat mai sus, și multă tenacitate și răbdare. Rezultatele potențiale sunt însă extrem de promițătoare și pot recompensa pe deplin efortul conjugat al firmelor, guvernului și multitudinii de instituții de sprijin implicate, prin contribuția pe care o pot aduce la asigurarea unei creșteri economice viguroase și durabile.

Bibliografie selectivă:

Ammirato, Pierro; Kulkarni, Anand; Latina, David, *Clusters. Victorian Businesses Working Together in a Global Economy*, Cluster Working Group, Dept. of Innovation, Industry and Regional Development, Melbourne Australia, October, 2003.

Gwynne-Evans, Nigel, *Local Cluster Programmes as a Tool to Promote Industrial Competitiveness*, DTI/UNIDO Competitiveness Conference, 7/10 June, 2004.

Mundie, Craig, *Innovation is a Symbiotic Cycle*, 'Business Week', 16.03.2004.

Pencea, Sarmiza, *Politica industrială în era globalizării. Adaptări conceptuale, instituționale și de instrumentar*, IEM, 2004.

Porter, Michael, 'The Competitive Advantage of Nations', New York, The Free Press, 1990.

OECD, *Innovative Networks: Cooperation in National Innovation Systems*, 2001.

OECD, *Networks, Partnerships, Clusters and Intellectual Property Rights: Opportunities and Challenges for innovative SMEs in a Global Economy*, 2nd OECD Conference of Ministers Responsible for Small and Medium-Sized Enterprises "Promoting Entrepreneurship and Innovative SMEs in a Global Economy: Towards a More Responsible and inclusive Globalisation", Istanbul, 3/5 June 2004.